

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

ИНДЕКС НА РИСКОВЕТЕ ЗА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Policy Brief No. 40, Септември 2013 г.

1. Измерване на енергийната сигурност: значение за развитието на политики

1.1 Измерване на енергийната сигурност

Енергетиката е основна част на икономическия растеж в целия свят и, въпреки световната икономическа криза, търсенето на енергия продължава да нараства през последните години. Енергийната сигурност продължава да **бъде основен проблем за повечето страни и/или икономически общности**, защото основните ресурси са ограничени и съществува сериозно разминаване между **водещите енергийни производители и страните - най-големи потребители**. Така повечето страни разчитат на международната търговия, която е уязвима от внезапни икономически промени, регионални и глобални заплахи и политически вмешателства. Пазарите на енергийни ресурси се глобализират все повече и събития в която и да е точка по света могат да се отразят на предлагането и цените, дори и за самодостатъчни икономики. По този начин

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- Енергийната сигурност е от особено значение за България. Най-голямата заплаха за националната сигурност на страната е бедността и особено енергийната бедност. Непрозрачният енергиен сектор сериозно подкопава икономическото развитие на страната. Създаването и редовното прилагане на утвърдени механизми на мониторинг може да е ключово за изграждането на адекватни политики в тази област.
- Международният индекс на рисковете за енергийната сигурност, разработен от Института за енергетика на 21-ви век към Американската търговска камара, показва че от 1980 г. насам България заема една от най-лошите позиции и номинално и в сравнение със средното за ОИСР. Стойностите на индексът за страната за периода са средно 158% по-високи от тези на ОИСР, макар да бележат спад.
- Индексът на рисковете за енергийната сигурност на България (ИРЕС) е нараснал от 2010 г. насам. Тази промяна в сравнение със средното за ОИСР равнище се основава на тревожни тенденции по отношение на високото ниво и силното колебание на разходите за енергия, които според резултатите от ИРЕС са се увеличили повече от 10 пъти през последните 3 години (от 2009 г.), достигайки през 2012 едно от най-високите нива след 1980 г.
- Сред основните рискови фактори за българската енергийна сигурност е високата зависимост от внос на изкопаеми горива и най-вече на газ. Много високата концентрация на българския газов пазар (монопол на доставките и разпределението) предоставя много възможности за рентниерство и липса на прозрачност в сектора. Българското участие в различни национални, регионални и международни газови проекти, би могло да намали риска за енергийната сигурност, но само ако се основава на ясни приоритети и обективен анализ “разходи – ползи”.

Тази публикация се осъществява с частичната
подкрепа на Фондация Отворено общество.

рисковете за енергийната сигурност поставят сериозни предизвикателства на световно ниво. Но всяка страна или регион подхожда към въпроса за енергийната сигурност и го вижда по специфичен начин. **Адекватното решаване на проблема с енергийната сигурност е предизвикателство, което включва прецизното разбиране и количественото изражение на измеренията на енергийната сигурност** на национално, регионално и международно ниво. В случая с България е необходимо разбиране на специфичните характеристики на националната икономика, на регионалните специфики /Югоизточна Европа и Черноморския регион/, както и на позицията спрямо политиките на Европейския съюз.

Определянето на специфични компоненти за измерването на енергийна сигурност е изключително важно за разработването и прилагането на политики в тази област, включително третиране на въпросите за енергийната достъпност и енергийната бедност, на национално и транснационално ниво. Например, европейските страни, много от които са бедни на ресурси, сочат климатичните промени като основен двигател на енергийната си политика, като същевременно изразяват загриженост по повод на зависимостта си от руския природен газ. Съчетаването на тези две цели на политиката стеснява кръга от възможности, които европейските страни имат за да решат въпросите с рисковете за енергийната сигурност, принуждавайки ги често да избират недотама оптимални политики. В този смисъл, разбирането на значението на енергийната сигурност е особено важно за да се очертаят адекватни приоритети на енергийната политика на национално и общоевропейско ниво.

Количественото измерване на енергийната сигурност не е тривиално и не съществува еднородни какви показатели трябва да се използват.¹ Едно от начинанията, което е спечелило широко международно признание за определяне на количествените измерения на енергийната сигурност, е Индекса на рисковете за енергийната сигурност на САЩ (*Index of U.S. Energy Security Risk*), разработен през 2010 г. от Института за енергетика на 21-ви век (към Американската търговска камара)². Индексът е ежегоден индикатор на рисковете за енергийна сигурност, който използва количествено измерими данни, информация за исторически тенденции, както и правителствени прогнози за открояване на политики и други фактори, които имат позитивно или негативно влияние върху енергийната сигурност на САЩ. Индексът предоставя ретроспективен поглед върху енергийната сигурност до 1970 г., както и прогноза за развитие през следващите 30 години. Използвайки индекса, хората, разработващи политиките и енергийните специалисти могат да проследяват промените в енергийната сигурност на САЩ във времето, както и да оценяват положителното или негативно въздействие на нови политики. През 2012 г. е разработен Международния индекс за рисковете на енергийната сигурност (*International Index of Energy Security Risk*), един нов инструмент, създаден за да улесни по-доброто разбиране на световните енергийни пазари. Международният индекс за рисковете на енергийната сигурност прилага същия

¹Сред опитите за по-подробен анализ, най-полезните са свързани с оптимизацията на сектора за производство на електроенергия и създаването на агрегирани индикатори за енергийна сигурност. Според Бузаровски-Бузар, Стефан, "Energy poverty in the EU: a review of the evidence", тези индикатори са създадени на базата на индекса на Шанън, който отразява разнообразието както на суровини, така и на доставчици и индекса търсене и предлагане на.

² Института за енергетика на 21-ви век - Американската търговска камара, (2012), Международен индекс на риска за енергийната сигурност – оценка на риска на световния енергиен пазар.

количествен анализ като този за САЩ, за да открие най-големите потребители на енергия в света според 28 показателя. За разлика от индекса за САЩ, международният не предоставя прогноза, а само исторически поглед. Индексът се основава на комбинация от глобални и национални фактори, засягащи енергийната сигурност: глобалните запаси от горива; внос на горива; национални разходи за енергия; нестабилност на цените и пазарите; интензитет на енергийно потребление; сигурност на производство на електроенергия; ефективност на транспортния сектор, и екологични политики. България е включена в международния индекс в разширения списък на 75-те най-големи потребители на енергия в света. Целта на ежегодния международен индекс е да спомогне за идентифицирането на значими промени в световните енергийни пазари, като същевременно следи как основни енергопроизводители и потребители се справят с въздействието на тези промени върху енергийната сигурност³. В този смисъл, индексът на енергийната сигурност може да запълни нишата на една международна платформа за класация на енергийна сигурност, която би могла да бъде основата за разработване на успешна и подходяща енергийна политика на национално ниво. Това важи особено за по-малките страни, които са изправени пред сериозни предизвикателства на енергийната сигурност, какъвто е случаят с България.

1.2 Измерения на проблема за България: енергийната бедност като риск за сигурността

Проследяването на развитието на енергийния сектор в България – и съответно разработването на стратегии за енергийни политики, които адекватно да са съобразени с рисковете за енергийната сигурност, пред които страната е изправена – е от особена важност за икономическото, социалното и политическото благоденствие на нейните граждани. България е в уникално положение в ЕС по отношение на енергийната сигурност. Тя е най-бедната страна-членка, което ограничава възможностите ѝ за избор на политики. Тя има малка и отворена икономика, без геополитическа тежест или позиция, и е сцена на сблъсък на енергийните политики на ЕС, както и на силните си съседи Русия и Турция. Енергийният сектор на страната в по-голямата си част е държавна собственост, управлява се лошо и е силно зависим от руските ресурси и технологии. Първата “Стратегия за национална сигурност на Република България”, приета през 2011 г⁴. отбелязва, че най-голямата заплаха за националната сигурност на страната е бедността, и по-специално енергийната бедност. Енергийната сигурност и енергийната бедност са взаимосвързани, като ниската енергийна сигурност обикновено означава по-високи цени или прекъсвания на електроснабдяването, а впоследствие и енергийна бедност, както и обратното. Редица изследвания сочат България като най-уязвимата от енергийна бедност страна в Европейския съюз (ЕС)⁵. Макар и засегнати в по-малка степен, повечето от новите страни-

³ Института за енергетика на 21-ви век - Американската търговска камара, (2012), Международен индекс на риска за енергийната сигурност – оценка на риска на световния енергиен пазар.

⁴ България, Министерство на икономиката и енергетиката, (2011), Стратегия за национална сигурност на Република България, Достъпна на: http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/national_strategy1.pdf

⁵ Бузаровски-Бузар, Стефан, “Energy poverty in the EU: a review of the evidence”, доклад, представен на семинара и конференцията за енергийна сигурност, Брюксел, Белгия, 29-30 ноември 2011

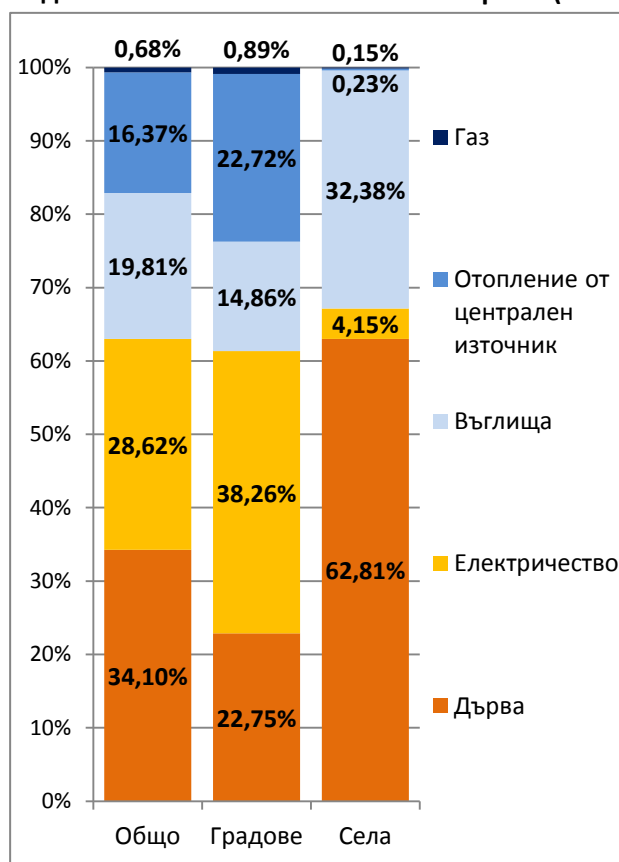
членки на ЕС от Южна, Централна и Източна Европа (ЕС-11⁶), също страдат от опасно високи нива на енергийна бедност.

В сравнение с останалите страни-членки на ЕС населението в България използва големи количества въглища и дърва, както и скъпо електричество за отопление на домовете си, и плаща голям процент от доходите си за покриване на енергийни сметки (Фиг. 1, Фиг. 2), което не им гарантира адекватна температура за живеене в домовете. Ограниченият достъп до определен тип енергийни инфраструктурни мрежи (особено природен газ) означава че, освен въпросите за достъпността, лишението от енергия се предопределя и от пространствените и технически ограничения, свързани с прехвърляне към по-евтини източници на горива за домакинствата. Някои общности от населението нямат друг избор освен да използват дърва и въглища за огрев. В България преминаването към този енергиен източник има ясно позитивно измерение по отношение на доходите. Субсидираните цени на електричеството за домакинствата, основно чрез продължаващото декапитализиране на съществуващата атомна централа в Козлодуй, както и по линия на държавно гарантираното изграждане на ТЕЦ Марица изток II и притежаващата ги държавна Национална електрическа компания, са направили българите в градовете силно зависими от тока за отопление. Оттук промените в цените на електричеството имат диспропорционално негативно влияние върху енергийната бедност на домакинствата. В резултат на това растящите цени на електричеството за домакинствата – най-ниските в ЕС – се превърнаха в

изключително опасен социален и политически въпрос.

Най-широко използваните източници на отопление в България са дървата и електричеството, респективно използвани от 31.1% и 28.6% от домакинствата. Едва 0.7% от домакинствата използват газ, което основно се дължи на много високата цена на газта, а и на кръстосаното субсидиране на цените на електричеството за домакинствата.

Фигура 1: Основни източници на отопление по видове населено място в България (2011)

Източник: Национален статистически институт

Широкоразпространеното използване на дърва и въглища за огрев е показателно за енергийната бедност сред населението. Според статистиката на ЕС за доходите и условията на живот, повече от 30% от домакинствата в България не могат да поддържат домовете си

⁶ ЕС-11 се отнася за 11-те бивши Съветски или Югославски държави от Централна и Източна Европа, които се присъединиха към ЕС през 2004, 2007 и 2013 г.

адекватно отоплени през зимните месеци. Това е особено тревожно като се има предвид, че България регистрира едно от най-ниските нива на потребление на енергия за отопление на помещения в Европа с едва 0,54 тона нефтен еквивалент на жилище в сравнение със средно 0,94 тона нефтен еквивалент на жилище в ЕС.

Средностатистическото българско домакинство харчи все по-голяма част от дохода си за енергийни ресурси, включително отопление и електричество. Това означава, че въпреки че използват сравнително по-малко енергия за да отопляват жилищата си, българите харчат по-голяма част от доходите си за електричество отколкото домакинствата в други страни-членки на ЕС.

Фигура 2: Средногодишен доход на домакинство и процент разходи за енергия в България

Източник: Евростат

2. Индекс на рисковете за енергийната сигурност на България

2.1 Обзор

Рискове за енергийната сигурност на България: обобщение

Стойност на Индекса на рисковете за енергийната сигурност на България за 2012 г.	1,846
Позиция в класацията на 75-е най-големи потребители на енергия за 2012 г.	73
Стойност на индекса за 2011 г.	1,714
Позиция за 2011 г.	70
Стойност на индекса за 1980 г.	3524
Средна стойност на индекса: 1980-2012 г.	2238
Най-ниска стойност на индекса	1654 (2002)
Най-висока стойност на индекса	3524 (1980)
Средна годишна разлика от ОИСР 1980-2012 г.	158%
Най-ниска относителна разлика	75% (2009)
Най-висока относителна разлика	252% (1980)

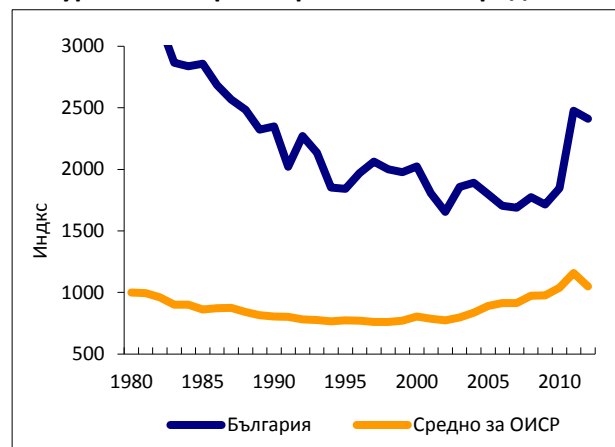
Източник: Институт за енергетика на 21-ви век

Индексът на рисковете за енергийната сигурност /ИРЕС/ на Института за енергетика на 21-ви век дава възможност да се проследи динамиката на енергийната сигурност на България от 1980 г. Резултатите на ИРЕС показват, че оттогава страната има един от най-високите индекси на риска за енергийна сигурност и номинално и в сравнение със средното за страните от ОИСР. Стойностите на индекса й за този период са средно с около 158% по-високи от тези за ОИСР. За разлика от повечето други страни включени в класацията на индекса обаче, стойността на индекса на рисковете за България като цяло върви надолу през целия период.

От най-високата стойност от 3524 пункта—252% над средното за ОИСР през 1980 г., стойността на риска за България пада до 1 654 пункта през

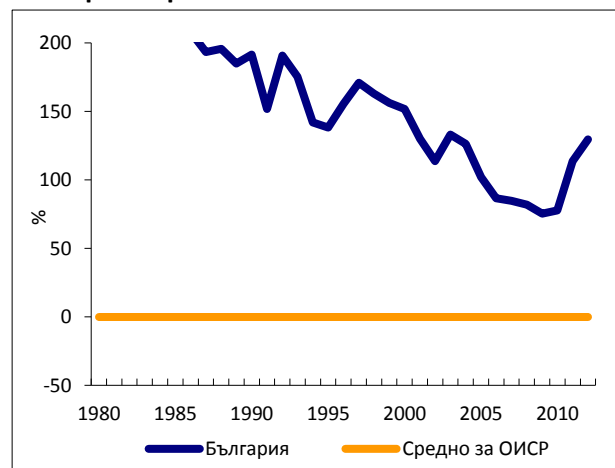
2002 г. — все още с около 114% по-висок от средното за ОИСР, но все пак отбелязвайки значително подобрение. Общият риск скача отново през 2010 г. в резултат на икономическата криза в страната, която увеличава енергийната бедност и социалното напрежение (Фиг. 4 – Фиг. 5). Относителното влошаване на резултатите на България е следствие на регистрираните силни колебания в разходите за енергия на фона на ниските доходи. Според ИРЕС тези колебания са се увеличили над 10 пъти в годините след 2009, достигайки през 2012 г. едно от най-високите си нива след 1980 г.

Фигура 3: България спрямо ОИСР – средни нива

Източник: Институт за енергетика на 21-ви век

Фигура 4: Отклонение на нивата на риска на България спрямо ОИСР

Източник: Институт за енергетика на 21-ви век

Подобно на много други европейски страни, България няма собствено производство на енергийни ресурси освен въглищата. Рисковете за страната от зависимостта от внос за всички енергийни суровини освен въглищата са по-високи от средното за ОИСР за по-голямата част от периода след 1992 г. В резултат на това, макар и да се подобряват, разходите на страната за внос на изкопаеми горива като процент от БВП, остават много по-високи от средното за ОИСР през тези години.

Положително за енергийната сигурност на страната е, че електроенергийният сектор на България е силно диверсифициран. България е една от малкото страни с резултати на диверсификация на електроенергиен капацитет по-добри от средното за ОИСР (макар и гранично). Типично за една икономика в преход, резултатите ѝ за разход за енергия и емисии на глава от населението са по-добри от тези на ОИСР, а и се подобряват със същото темпо като тези на ОИСР.

2.2 Положителни тенденции и основни предизвикателства за българската енергийна сигурност според ИРЕС

• Положителни резултати:

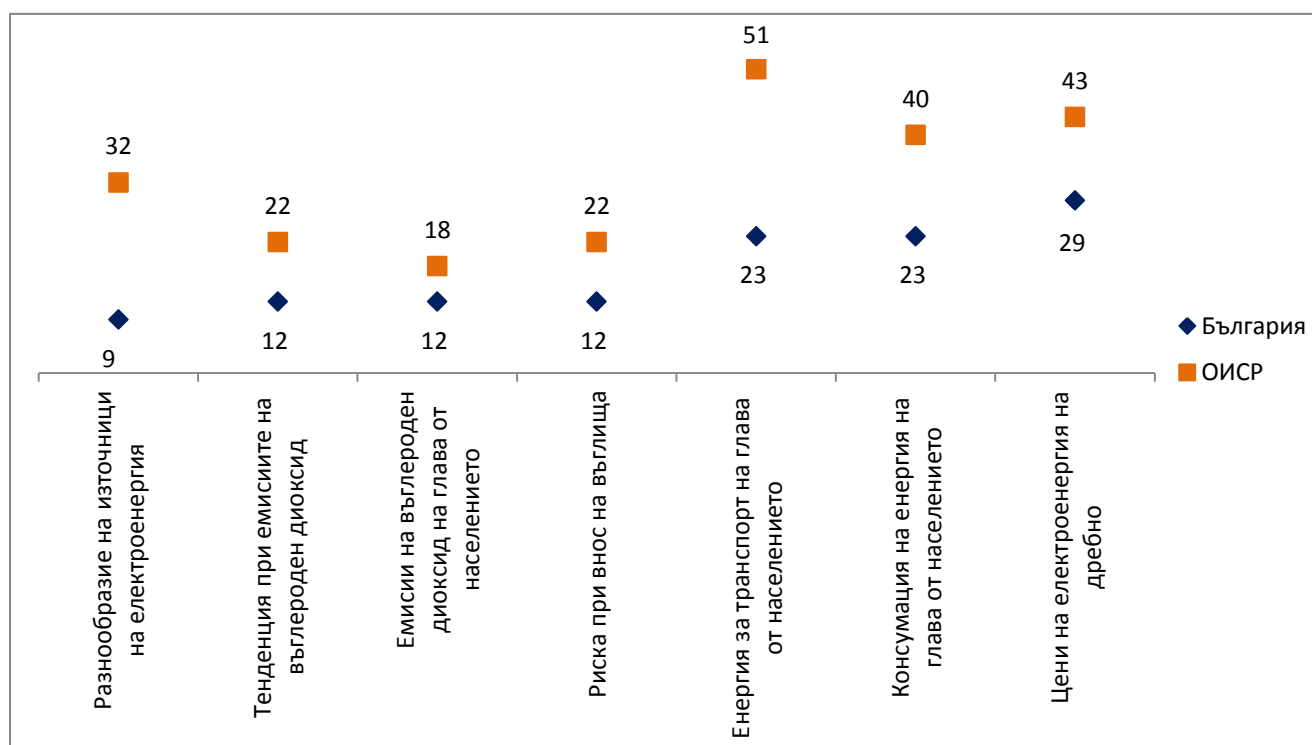
България показва по-ниски стойности на риск за енергийната сигурност от средното за ОИСР по отношение на редица показатели. От гледна точка на развитието обаче, само две от тези сравнителни предимства изглеждат устойчиви. Това са зависимостта от внос на въглища и диверсификацията на електроенергиен капацитет. Въглищата са единствения собствен енергиен ресурс на България, макар че тя добива само нискокалорични лигнитни въглища. В областта на електропроизводството България е развила всички генериращи възможности с изключение на газ. Основно предизвикателство в това отношение е едновременното задоволяване на инвестиционните нужди от подмяна на съществуващите производствени мощности, което да бъде съчетано с по-доброто интегриране на съответното производство в местната индустриална и технологична среда.

Другите по-ниски показатели на риска за сигурността са типични за по-слабо развитите страни. Тенденцията в емисиите на CO₂ и SO₂ на глава от населението са на по-ниско ниво от средното за ОИСР поради процеса на деиндустриализация на България след разпада на нейните централно планирани индустриални комплекси през 90-те години на XX в.

Разходите на енергия за транспорт на глава от населението и потреблението на енергия на глава от населението показват по-добри резултати, тъй като по-ниските доходи принуждават българите да използват по-малко енергия за транспорт и потребление. Цените на електричеството за крайните потребители са по-ниски поради продължаващото регулиране на пазара за домакинствата.

Фигура 5: Компоненти на индекса, които са по-добри от средното за ОИСР (по-ниски нива на риск за енергийна сигурност)

Увеличението им през 2012 г. обаче предизвиква широко обществено недоволство със значителни отрицателни последици за сигурността на страната. Тази дискусия показва, че никое измерение на риска за енергийна сигурност не трябва да се разглежда поотделно и без ясна политическа перспектива, която да го адресира. Това, което сега е малък риск може да добие висок рисков потенциал в бъдеще поради промяна на обстоятелствата, социалните и икономически условия, технологични открития и т.н.

Източник: Институт за енергетика на 21-ви век

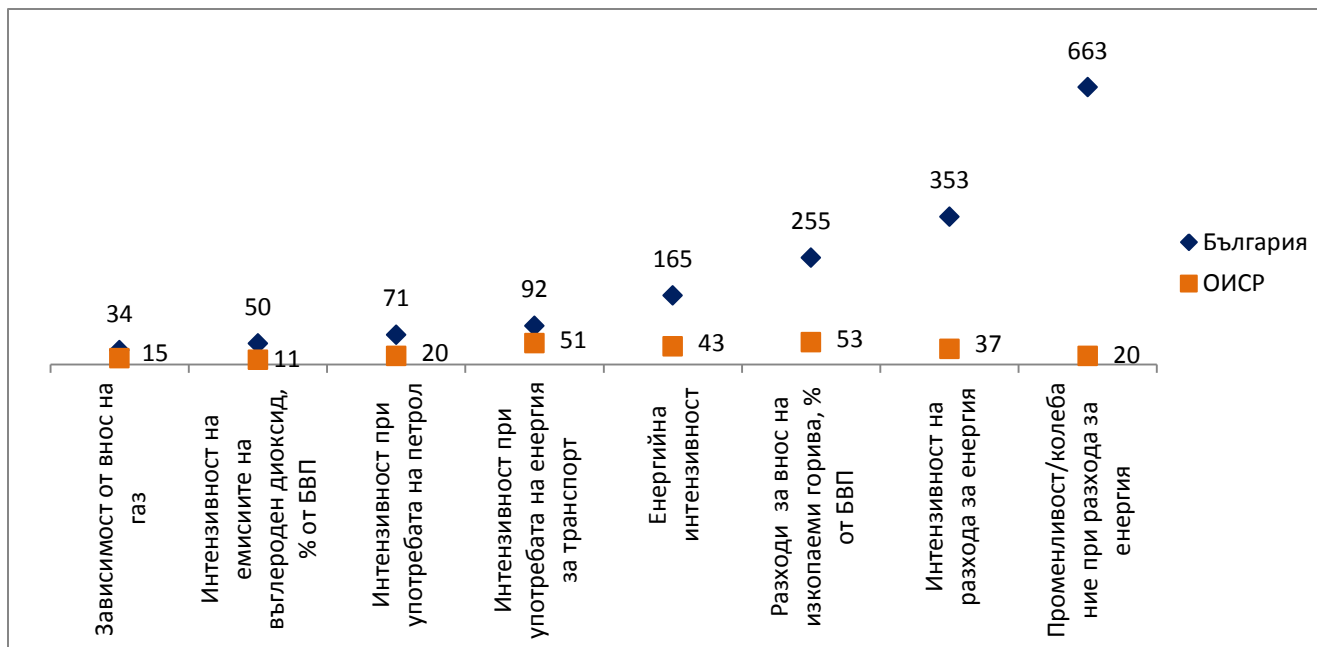
• **Основни предизвикателства за енергийната сигурност на България:**

Показателите на индекса сочещи към по-високи рискове за енергийната сигурност от тези на ОИСР трябва да се анализират още по-внимателно. Поради много ниския БВП и високите нива на сива икономика, в съчетание с остаряваща енергийна инфраструктура и вкоренените обичаи на неефективно потребление на енергия /и промишлено, транспортно и жилищно/, България е изправена пред изключително високи енергийни рискове във всички измерения на енергийната интензивност. Тези рискове, са свързани най-вече с неефективност и високи разходи вътре в енергийната система, и като цяло плавно намаляват с проникването на правилата на пазарната икономика в страната. Най-високият разкрит риск за енергийната сигурност на България според ИРЕС са високите нива на разходи за енергия и силната променливост в стойността на тези разходи. Показателите за разход на енергия в ИРЕС отразяват величината на разходите на енергия за производството на единица БВП, като подчертават нивото на риск от излагането на потребителите на шоково повишение на цените.

Това е отражение на високата енергийна бедност на страната и ниските нива на БВП. То показва и връзката между високите рискове от възможни шокове при внос на изкопаеми горива, ниските нива на доходите и ограничената конкурентоспособност на българската икономика (Фиг. 8, Фиг. 9). Макар вносът на газ да не изглежда, че представлява много по-голям риск за енергийната сигурност на България от този в страните от ОИСР, това е заблуждаващо и основно се дължи на

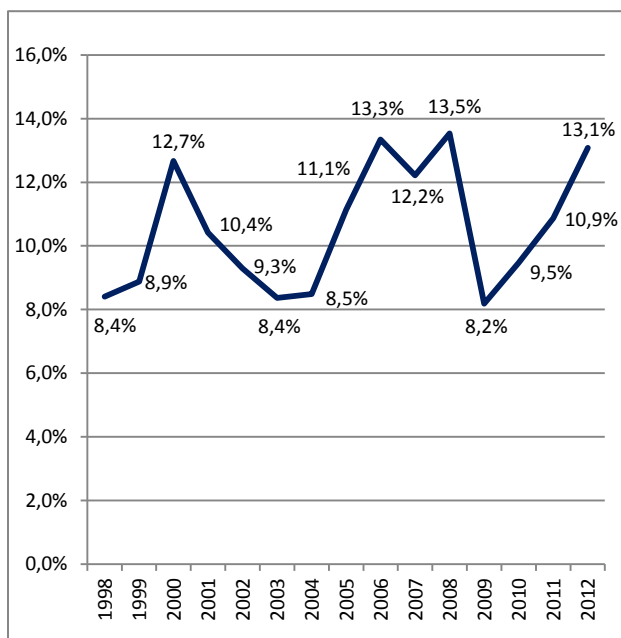
непропорционално ниското ниво на потребление на газ от домакинствата в страната, което пък е от своя страна е свързано с прекомерната зависимост на домакинствата от електричество за отопление. Газовата криза в Европа през 2009 г. показва, че докато икономиката на България може да се справи с прекъсването на доставките на газ, въздействието им върху доверието на домакинствата и промишлеността в правителствените институции е доста негативно. В действителност, тогава България беше сред трите най-пострадали от прекъсването на доставките на газ в Европа страни. В този аспект, пред вид високото равнище на енергийна бедност в страната, разработването на алтернативни пътища за доставка на газ и постигането на по-ниски цени, за да се поощри потреблението на газ от домакинствата, се явява като ключова възможност за намаляване на рисковете за енергийната сигурност на България в бъдеще.

Фигура 6: Компоненти на индекса, които са по-лоши от средното за ОИСР (по-високи нива на риск за енергийна сигурност)

Източник: Институт за енергетика на 21-ви век

Фигура 7: Динамика на вноса на изкопаеми горива като % от БВП (1998-2012 г.) в номинално изражение

Източник: БНБ/НСИ

Фигура 8: Динамика на ръста на разходите за внос на изкопаеми горива спрямо ръста на БВП на годишна основа в номинална стойност

Източник: БНБ/НСИ

3. Енергийна сигурност и доставки на газ в България⁷

3.1 Общи положения и договорености за транзитиране на газ

България има ограничени възможности за производство на природен газ. Потенциалните залежи на газ в черноморския шелф и евентуалното разработване на шистови залежи могат да увеличат този капацитет до поне една трета от потреблението. В момента обаче, **България задоволява почти изцяло нуждите си от газ с внос от Русия и то през един единствен тръбопровод.** Системите за внос и транзитиране са разделени физически. Системата за транзитиране ефективно е запазена за ползване от „Газпром“ по договор до 2030 г. Съществуващите договорености за доставка и транзитиране на газ между България и Русия са ограничаващи от гледна точка на сигурността на доставките, и вероятно противоречат на политиката на ЕС за либерализация на пазара по отношение на достъпа на трети страни до транзитния газопровод, клаузите от типа „взимаш или плащаш“ прилагани от „Газпром“ и осигуряването на реверсивност на тръбопровода.

⁷ Данните и мненията в този раздел до голяма степен се базират на Центъра за изследване на демокрацията, "Сигурността на доставките на газ в Югоизточна Европа: основни предизвикателства и перспективи" представен на конференция на тема „Транс-анадолски газопровод: предизвикателства и перспективи за страните от Черноморския басейн и на Балканите“, Истанбул, Турция, 28-29 септември 2012 г. <http://www.csd.bg/artShow.php?id=16199>

3.2 Участие в международни проекти за тръбопроводи и регионални интерконектори

България се намира на пресечната точка на два съревноваващи се международни проекта за нови доставки на природен газ за Европа, както и на планове за изграждане на четири интерконектора към всички съседни страни с изключение на Македония. В същото време, до сега страната не е предоставила публични **анализи „разходи-ползи“**⁸ за различните възможности и няма яснота по отношение на приоритетите или предпочитаните опции, което пък води до липса на прозрачност и чести /видими/ несъответствия в българската позиция по отношение на важни енергийни проекти. Това създава по-високи рискове за енергийната сигурност на страната и несигурност за ефекта на тези проекти за икономиката на България.

Тръбопроводите „Набуко“ и „Южен поток“

България многократно е изказвала предпочитанието си за разработване на Южния газов коридор на ЕС – и особено на проекта **„Набуко“** – като част от проекта й за енергийна интеграция в ЕС. Чрез участието на Българския енергиен холдинг /БЕХ/ от 16.67% в консорциума за „Набуко“, България е основополагащ партньор в проекта, целящ да осигури на Европа до 30 милиарда куб. м газ на година. Фактът, че комерсиалното финансиране не можеше да бъде осигурено преди заявките за капацитет и бюджетиране на бъдещите транзитни такси доведе до създаването на по-малкия проект **„Набуко-запад“**. В този контекст

⁸ През последното десетилетие, Центъра за изследване на демокрацията успешно въвежда и разпространява международно признати правила за управление на проекти в енергийния сектор и методи за приходно=разходни анализи като EITI и COST в България. (За повече информация за инициативата EITI в България, посетете <http://www.csd.bg/artShow.php?id=15111>)

се създаде вътрешна конкуренция с **други проекти в „Южния енергиен коридор“** като **„Трансадриатическия тръбопровод“ (TAP)** и **„Югоизточноевропейския тръбопровод“ (SEEP)**. Тъй като проектът TAP не пресича българска територия, беше очевидно че връзката между Транс-анадолския газопровод (TANAP) и „Набуко-запад“ ще е най-доброто решение за България по отношение на „Южния енергиен коридор“. Проектът може да подпомогне развитието на конкурентен национален енергиен пазар в страната като осигури конкуренти на настоящия единствен доставчик – „Газпром“ – и като позволи половината от капацитета да бъде достъпен за трети страни.

На 28 юни 2013 г. консорциумът „Шах Дениз“ (SDC) обяви, че предпочита тръбопровода TAP за пренос на газ след TANAP в Турция, като нанесе тежък удар на идеята за „Набуко-запад“ и ефективно спря проекта. Този избор се очаква да има **сериозни последици не само за България**, но и за Централна и Източна Европа и южния енергиен коридор, който е крайъгълен камък за енергийната сигурност на Европейския съюз, централноазиатските и каспийските държави в краткосрочен и средносрочен план. Въпреки че количествата на потенциалните доставки на газ от „Шах Дениз“ са малки за да застрашат директно руското газово надмощие, те биха могли да изменят баланса на газовия пазар в Югоизточна Европа.

Южен поток

България се включи в проекта за газопровод **„Южен поток“** от самото начало, въпреки че до сега показва много по-малко готовност да придвижи проекта, най-вече поради високите му и растящи разходи. Няма публично достъпен анализ “разходи-ползи” на проекта, и като цяло и в частта му за България. Последната ще бъде построена от компания, в която Русия и България имат равни дялове чрез „Газпром“ и БЕХ, и която беше създадена през ноември 2011. **Преговорите за проекта са непрозрачни, като Русия упражнява значителен натиск върху българското правителство за твърдо поемане на ангажимент за започване на строителството**, а България отлага решението с надеждата, че „играта“ ще се разреши на по-високо ниво ЕС-Русия⁹. През ноември 2012 г. се подписа меморандум за разбирателство, който хвърли по-голяма яснота върху структура на инвестициите, но съдържаеше някои деликатни моменти. Рязкото повишаване на цената на проекта спрямо начално обявеното накара много наблюдатели да смятат, че той може да се превърне в значителна тежест за държавните финанси на България, което още повече ще влоши рисковете за енергийната сигурност на страната¹⁰. Проектът не обещава подобрение на аспекта на достъпността, като елемент на енергийна сигурност в страната в бъдеще, тъй като предлага ново единствено нови трасе, но доставчика остава същият.

⁹ Стефанов, Руслан и Цанов, Мартин „Българските политики за енергетика“, *AspenReview*, (2012), Достъпен на: http://www.aspeninstitute.cz/images_upload/files/Aspen%20Review/Bulgarian_Energy_Policy.pdf

¹⁰ Dnevnik.Bg, „Цената за „Южен поток поставя съмнения за източване“, 11 July 2013, Достъпна на: <http://www.dnes.bg/politika/2013/07/11/cenata-za-iujen-potok-postavia-symneniia-za-iztochvane.193358>

Регионални интерконектори и реверсивни газови връзки със съседни страни

Тъй като влиянието на България върху крупни проекти за доставка на газ остава ограничено, с подкрепата на Брюксел, София все повече се обръща към по-регионални подходи по отношение на доставките, най-вече изграждането на интерконектори и/или реверсивни газови връзки с Турция, Румъния, Гърция и Сърбия. Българската дипломация може да има повече влияние върху такива по-малки проекти, поставяйки ги като непосредствен приоритет в дневния ред за постигане на по-висока сигурност на доставките на природен газ в България, както и потенциално по-ниски цени в бъдеще. **ЕС е предоставил до 1/4 от финансирането за интерконекторите към съседни страни, което прави проектите особено рентабилни за страната**, въпреки че остава открит въпроса за осигуряване на доставките на газ по планираните интерконектори. Същевременно, от септември 2013 г. е избран нов подизпълнител за изграждането на реверсивна връзка с Румъния. Българската част от връзката е изградена (до гр. Русе) и е във фаза на тестване. За частта, която минава под река Дунав и свързва България и Румъния обаче, е подписан само договор между Булгартрансгаз ЕАД (България) и Transgaz S.A. (Румъния) за изготвяне на предварителен проект и изграждане. Изпълнението на проекта закъснява, имайки предвид, че пускането на тази тръба в употреба беше предвидено за първото тримесечие на 2013. Реверсивната газова връзка с Гърция е в етап на планиране и в момента се извършват процедури по оценка на въздействието и анализ на пазарен интерес. Като цяло, изграждането на реверсивна газова връзка с Гърция се движи по план и се очаква да бъде въведена в употреба в началото на 2015 г.

Изграждането на интерконекторите и реверсивните газови връзки се разглежда като **основна част от българската енергийна стратегия** за намаляване на рисковете за енергийната сигурност на страната, за региона, а и за ЕС. Приносът на интерконекторите към сигурността на доставките за България е двукратен: а) позволява спешен обратен поток в случай на прекъсване на доставка от други източници, и б) позволява диверсифициране на вноса по отношение и на трасето и на източника на доставка. Още не е решено обаче какво ще е разпределението на капацитета на газопровода между страните, което, в комбинация с осигуряването на договори за доставка на газ, се е превърнало в проблемен въпрос в преговорите. Фактът, че въпреки финансовата подкрепа на ЕС на България ѝ трябваша повече от четири години след кризата през януари 2009, за да започне официално строежа на първия от тези интерконектори /България-Румъния/ показва, че **успешното изпълнение на енергийни политики в региона е изправено пред различни политически предизвикателства**. Забавянето на тези проекти е една от причините България да бъде обвинена от Европейската комисия за неуспеха си да постигне устойчив напредък в областта на интерконекторите със съседни страни, по-специално с Румъния.

4. Перспективи за страната от гледна точка на енергийната сигурност

Индексът на рисковете за енергийна сигурност показва, че в момента България е изправена пред два основни взаимосвързани риска за енергийната сигурност:

- **Енергийната бедност е най-сериозният риск за енергийната сигурност на страната**, със значителни политически и икономически последици. Растящите цени на електричеството, в комбинация със загубата на покупателна способност през продължаващата икономическа криза, доведоха до широко обществено недоволство през 2012 – 2013, което в крайна сметка събори българското правителство през февруари 2013 г. Това доведе до застой в либерализационните реформи на пазара на електричество, целящи повече прозрачност за крайните потребители и повече независимост на енергийния регулатор, тъй като политиките се намесиха за да замразят и дори да намалят цената на електричеството. Негативният ефект от такива противопазарни действия вероятно ще бъде мултиплициран и ще увеличи рисковете за енергийната сигурност на България в дългосрочен план, въпреки краткосрочните ползи от намаляването на риска от енергийна бедност. Намаляването на цените на електричеството ще има едно или повече отрицателни последици за сектора. **Това ще доведе до декапитализация на предприятията по**

веригата на добавена стойност, като държавните предприятия ще са най-вероятните жертви, ако правителството не намери подходящ начин да **предоговори цените на зелената енергия и дългосрочните договори за производство**. Инвеститорите вероятно ще замразят сега изпълняваните или нови проекти, като държавата ще остане единствената, която да взема решения и да финансира нови генериращи мощности. Изкривените цени ще държат домакинствата като заложник на потреблението на електричество за отопление, което канибализира потреблението на газ и централно отопление. Енергийната интензивност на икономиката ще продължава да представлява висок риск за енергийната сигурност на страната. И не на последно място, България вероятно ще има проблеми с Европейската комисия заради забавеното изпълнение на задълженията си за либерализация на пазара.

- Диверсификацията и рисковете от прекъсване на газовите доставки са тясно свързани с енергийната бедност и цените на електричеството, тъй като това са най-приемливите възможности за българската икономика да получи по-добри енергийни алтернативи от въглищата и дървата, които са вредни за околната среда и за живота на гражданите.

Въпреки че рисковете при доставките на газ и диверсификацията са едни от най-важните предизвикателства пред енергийната сигурност на страната, се очаква през следващото десетилетие те да получат своето разрешение.

България участва в различни национални, по-малки регионални, както и големи международни проекти, което ще допринесе за по-висока енергийна сигурност. Но не е реалистично да се очаква, че страната ще реализира всичките си газови проекти през следващото десетилетие поради икономически предизвикателства. Ето защо подреждането на проектите по приоритет е много важно. В това отношение, изграждането на интерконекторите и реверсивните газови връзки между България и Гърция, Турция и Румъния е най-важно за сигурността на газовите доставки за страната.

За да заздравя цялостната си политика на енергийна сигурност България може да следва няколко изпитани стъпки:

- Приоритизиране на **регионалната интеграция** чрез изграждане на интерконектори и/или съоръжения за обратен поток на съществуващи газопроводи в региона;
- **Подобряване на гъвкавостта на топлоелектрическите централи и индустриалните предприятия** чрез въвеждане на ефективен капацитет да работят с два типа гориво;
- Поне миноритарен дял на **приватизация на големи държавни енергийни холдинги** може да се окаже двигател за привличане на частни инвеститори и за увеличаване на динамиката в енергийния сектор;
- Прилагане на **международно признати правила и насоки относно прозрачността на управление на енергийни проекти и на доставката на енергийни ресурси** като Инициативата за прозрачност в добивната промишленост (EITI).